

Презентація
на тему : «Колективізація
сільського господарства.
Голод 1932-1933 рр.

Виконала :
студентка групи ДС-14-1
Дворянченко Тетяна

«Початки колективізації в 1928 р.»

Початки колективізації приурочені до 1928 р. Первинний проект великих перетворень, ухвалений партією в 1928 р., називався п'ятирічним планом. Його головне завдання полягало в тому, щоб «наздогнати й перегнати капіталістичний світ» в економічному відношенні. Надаючи великої ваги розвитку важкої промисловості, він установлював для країни приголомшуючі завдання: на 250 % забезпечити загальне зростання промисловості, причому лише важка промисловість мала зрости на 110 %.

Інша важлива частина п'ятирічного плану передбачала колективізацію — створення великих колективних господарств на основі 20 % селянських дворів. Малось на увазі, що сільськогосподарська продукція зросте на 150%. Згодом колективізація мала охопити майже всі селянські господарства, відтак ліквідувавши «шкідливий буржуазний вплив» приватної власності.

У плані фактично ставилася мета перетворити всю робочу силу села, а також міста на робітників державних підприємств. Ця структура не лише передавала державі повний економічний контроль над громадянами, а й значно розширювала її політичне панування над самостійним колись селянством.

Сталін передбачав, що реалізація плану зустрине певний опір, особливо з боку селян, яких мали позбавити землі. Але він цинічно відмахувався від цього знаменитою приповідкою: «Не розбивши яєць, не підсмажиш яєшні». Ще більш драматичними й радикальними, ніж у містах, були перетворення на селі. Однак тут «друга революція» супроводжувалася такою, жорстокістю й страхіттями, що її можна назвати не інакше, як війною режиму проти селянства.

По суті, не буде перебільшенням сказати, що колективізація з її спустошливими наслідками стала однією з найжахливіших подій в українській історії. Більшовики завжди доводили, що рано чи пізно колективне сільське господарство має замінити дрібні селянські господарства. Вони усвідомлювали, що переконати селян погодитися з таким поглядом буде процесом довгим і нелегким, особливо після тих поступок, що їх за непу отримали селяни. Реакція селян на створення в 1920-х роках колгоспів та радгоспів була малообнадійливою — до них вступило лише 3 % усіх сільськогосподарських робітників СРСР. Тому, опрацьовуючи перший п'ятирічний план, більшовики розраховували, що в кращому разі вони зможуть колективізувати 20 % селянських дворів (для України це завдання виражалось в 30%).

Зосередивши увагу на індустріалізації, радянське керівництво, очевидно, вирішило не брати на себе величезний тягар, пов'язаний із докорінним перетворенням сільського господарства. Проте незабаром стало ясно, що індустріалізація, як її уявляли в керівництві СРСР, вимагала широкої колективізації. Сталін дійшов цього висновку, ймовірно, під час кризи зернозаготівель 1927—1928 рр. Радянські плани розвитку промисловості спиралися на те, що держава зможе дешево купувати зерно у селян. Це дало б їй змогу як забезпечувати хлібом зростаючу робочу силу в містах, так і продавати його за кордон, прибутки з чого в свою чергу йтимуть на фінансування індустріалізації. Але селяни вважали запропоновані державою ціни (часто вони становили лише одну восьму ринкових) надто низькими й відмовлялися продавати збіжжя.

Розлючений непокірністю селян, яку він назвав «саботажем», Сталін вирішує, що для виконання п'ятирічки над селянством необхідно встановити як економічний, так і політичний контроль. Відтак без усякої попередньої підготовки він наказує розпочати рішучу кампанію «суцільної колективізації».

«Ліквідація куркульства як класу»

Розуміючи, що найзапекліший опір чинитимуть заможніші селяни, Сталін закликав до «ліквідації куркульства як класу». Ця класична тактика за принципом «поділяй та володарюй» була розрахована на те, щоб ізолювати найзаможніших хазяїв від маси бідних, селян. Проте визначити, хто саме є куркуль, було не просто. Вважалося, що куркулі мають більше засобів виробництва, ніж середняки, й використовують найману працю. Підраховали, що вони склали близько 5 % селян. Але зображення урядом куркулів як «кровопивців-лихварів» та «експлуататорів» своїх односельців рідко відповідало дійсності. Заможнішому селянинові, як правило, належало 10—15 акрів землі, кілька коней, корів та овець. Його майно у сучасних цінах навряд чи перевищувало б 600—800 доларів США. Оскільки багато давніх куркульських родин було знищено під час громадянської війни куркулями нерідко ставали колись убогі селяни, що завдяки натужній праці розбагатіли за непу.

У вирішенні питання, хто куркуль (а цим звичайно займалася «трійка», до якої входили представник Чека (тепер ДПУ), голова сільської Ради та партійний секретар), свою роль відігравали заздрість, особисті антипатії й дуже часто небажання селян вступати до колгоспу. Тому куркулями оголошували багатьох середняків. Для бідняків, які практично не мали нічого, але теж не бажали вступати до колгоспів, винайшли споріднений термін — підкуркульник.

Що ж фактично означала «ліквідація куркульства як класу»? Тих, хто чинив найупертіший опір, розстрілювали або масово вивозили в табори примусової праці на Північ чи до Сибіру. Решту позбавляли всієї їхньої власності (включаючи хату й особисті речі), не приймали до колгоспів, лишаючи їх напризволяще.

Розкуркулювання сягнуло апогею взимку 1929/1930 рр. Найпоширенішою його формою стала депортація. Сотні тисяч селян разом із сім'ями виганяли з домівок, саджали у товарні потяги й вивозили за тисячі кілометрів на Північ, де їх скидали серед арктичної пустелі, нерідко без їжі та притулку.

З понад мільйона українських селян, експропрійованих радянським режимом на початку 1930-х років, близько 850 тис. депортували на Північ, де багато з них, особливо дітей, загинули. Деякі депортовані, зокрема молодь, втікали із заслання. Разом з тими, кому пощастило уникнути депортації, вони нишком приєднувалися до міської робочої сили (приймати на заводи куркулів заборонялося).

Так перестала існувати велика частина найбільш працездатних і продуктивних господарів в Україні. Як зауважив один радянський письменник, «ніхто з них ні в чому не був винний, але вони належали до класу, що був винний в усьому». Щоб реалізувати свої наміри, режим потребував допомоги, та для цього на селі відчутно бракувало комуністів. Спочатку уряд покладав надії на відновлені комітети незаможних селян, гадаючи, що їм немає чого втрачати від розкуркулювання та колективізації. Але незабаром стало зрозуміло, що для селянина бідність ще не означала готовності брати участь у знищенні своїх заможніших сусідів. Тому уряд для проведення своєї політики вирядив на село тисячі міських робітників, нерідко комуністів або комсомольців.

Восени 1929 р. в українські села було направлено 15 тис. робітників, у січні 1930 р.— близько 47 тис. Водночас для проведення кампанії розкуркулення та керівництва щойно утвореними колгоспами в Україну прибули так звані 25-тисячники, що головним чином були російськими робітниками, фанатично відданими «побудові соціалізму» будь-якою ціною).

Ці чужі в Україні люди забезпечували проведення політики уряду з іще більшою жорстокістю.

«Розгортання суцільної колективізації в Україні»

Громлячи куркулів, Сталін повів наступ проти селянства взагалі. Партійні активісти отримали вказівку негайно розпочати суцільну колективізацію. Накази Сталіна, нерідко туманні щодо того, як саме здійснювати ці масові перетворення, зате були цілком зрозумілими в одному: їх належало проводити швидко, незважаючи ні на які протести, труднощі й кошти.

Як правило, це відбувалося так: на село налітали партійні робітники, скликали збори, на яких погрозами змушували кількох селян створити колгосп. Партійний активіст нерідко говорив: «Хто проти колгоспів, той і проти Радянської влади. Ставлю на голосування. Хто проти колгоспу?» А тоді від усіх мешканців села вимагали передати колгоспу свою землю й худобу. Ці заходи викликали на селі бурю гніву. Селяни нерідко били, а то й убивали чиновників. Особливо поширилися так звані «бабські бунти» — повстання жінок, які вимагали повернення відібраної власності. У випадках великих повстань озброєних селян уряд посилав на їх придушення регулярні війська та підрозділи ОДПУ.

Найпоширеніша форма протесту зводилася до того, що селяни стали різати домашню худобу, не бажаючи віддавати її властям. Це явище набрало приголомшуючих масштабів: між 1928 і 1932 рр. Україна втратила близько половини поголів'я худоби. Багато селян утікали з колгоспів і шукали праці в містах. На велике розчарування радянських чиновників, бідняки та середняки, що поліпшили своє становище за непу, часто були найзапеклішими їхніми супротивниками. На підсилення чиновників режим посилав представників ОДПУ, що проводили арешти найбільш затятих опонентів і депортували їх до Сибіру.

В обстановці такого насильства підпорядкування селян волі радянської влади було лише справою часу. До березня 1930 р. близько 3,2 млн селянських господарств України відступили перед загарбниками своїх сіл і понуро вступали до колгоспів, чекаючи дальшої долі.

«Тимчасове послаблення колективізації»

Не можна сказати, що страшне спустошення сільської економіки не стурбувало Сталіна. Несподівано 3 березня 1930 р. він опублікував статтю «Запаморочення з успіхів» Сталін проголошував у ній, що «корінний поворот до соціалізму на селі можна вважати забезпеченим». А далі йшло таке твердження: «Неможливо насаджувати колгоспи силою. Це було б безглуздо і реакційне». Наміри Сталіна були очевидними: по-перше, він давав партійним активістам зрозуміти, що слід на деякий час послабити темпи колективізації, а по-друге, звинувачуючи дрібних службовців, які слухняно виконували його настанови, Сталін намагався відмежуватися від страхітливих наслідків колективізації.

Головокружение от успехов

«Головокружение от успехов»

2 марта 1930 года в «Правде» была опубликована статья Сталина **«Головокружение от успехов»**. Всю вину за создавшееся положение он возложил на исполнителей, местных работников, заявив, что **«нельзя насаждать колхозы силой»**. После этой статьи большинство крестьян стали воспринимать Сталина как народного заступника. Начался массовый выход крестьян из колхозов

Сприймавши заяву Сталіна як відступ від політики колективізації, селяни зреагували відповідним чином і почали цілими натовпами виходити з колгоспів. За три місяці майже половина колективізованих селян в Україні повернулася до індивідуального господарювання. Відступ Сталіна дав змогу стабілізувати становище на селі. Однак незабаром стало ясно, що це був лише тимчасовий маневр і що режим мав намір продовжувати насильницьку колективізацію, але застосовуючи іншу тактику. Новий підхід полягав у тому, щоб економічно унеможливити індивідуальне господарювання. Селянам, що виходили з колгоспів, часто не віддавали їхній реманент і ту худобу, що вціліла. Вони отримували убогі наділи, які тяжко піддавалися обробці, в той час як за колгоспниками зберігали найкращі землі. Оподаткування індивідуальних господарів збільшили у два-три рази, а колгоспників звільняли від податків. До того ж і далі існувала загроза, що найбільш упертих і непокірних могли оголосити куркулями й вивезти.

Внаслідок усього цього багатьом селянам не лишалося нічого іншого, як вступати до колгоспів. На останні у 1932 р. припадало 70 % усіх господарств, а до 1940 р. майже всі селяни України перебували у колгоспах, яких налічувалося 28 тис. Хоч теоретично колгоспи належали селянам, вони були зобов'язані поставляти державі визначену кількість продуктів і підлягали державним чиновникам. Лише після того як колгосп виконає повинність перед державою, його членам дозволялося розподіляти решту продуктів між собою. Менш численні радгоспи по суті являли собою державні сільськогосподарські підприємства, де робітники працювали як наймана сила; поряд із цим технічну допомогу колгоспам забезпечували машиннотракторні станції (МТС).

Іншим засобом примусу селян служила державна монополія на трактори та іншу сільськогосподарську техніку. Власне, вся ця система будувалася таким чином, щоб дати режимові не лише економічну, а й політичну владу над сільським господарством і тими, хто працював у ньому.

Та виробництво тракторів дуже відставало від плану, а багато з тих, що були все ж поставлені, майже одразу виходили з ладу. В результаті у 1931 р. майже третина врожаю зерна була втрачена під час жнив; до 1932 р. площа посівів на Україні зменшилася на одну п'яту. Наче цього було мало, у 1931 р. південь України охопила посуха.

Усі ці чинники призводили до невпинного погіршення становища. Але вирішальним, із них була безжальна сталінська політика зернозаготівель. Нагальне потребуючи зерна для фінансування індустріалізації, режим продовжував, незважаючи на скрутні умови, нав'язувати селянам великі плани заготівель. Через нестачу зерна для одночасного задоволення й вимог уряду, й потреб селян, у 1931 р. українські комуністи благали Москву зменшити плани.

Погодившись на їх незначне скорочення. Сталін, проте, встановив нові, що були також нереально високими. Щоб забезпечити збір необхідного режимові зерна, Сталін вирядив своїх перших заступників Вячеслава Молотова й Лазаря Кагановича для нагляду за зернозаготівлею в Україні.

«Наслідки колективізації в Україні»

Голод 1932—1933 рр. став для українців тим, чим був голокост для євреїв і різанина 1915 р. для вірменів. Як трагедія, масштаби якої неможливо збагнути, голод травмував націю, залишивши на її тілі глибокі соціальні, психологічні та демографічні шрами, які вона носить досьогодні. Кинув він і чорну тінь на методи й досягнення радянської системи. Найважливішим у трагедії голоду є те, що його можна було уникнути.

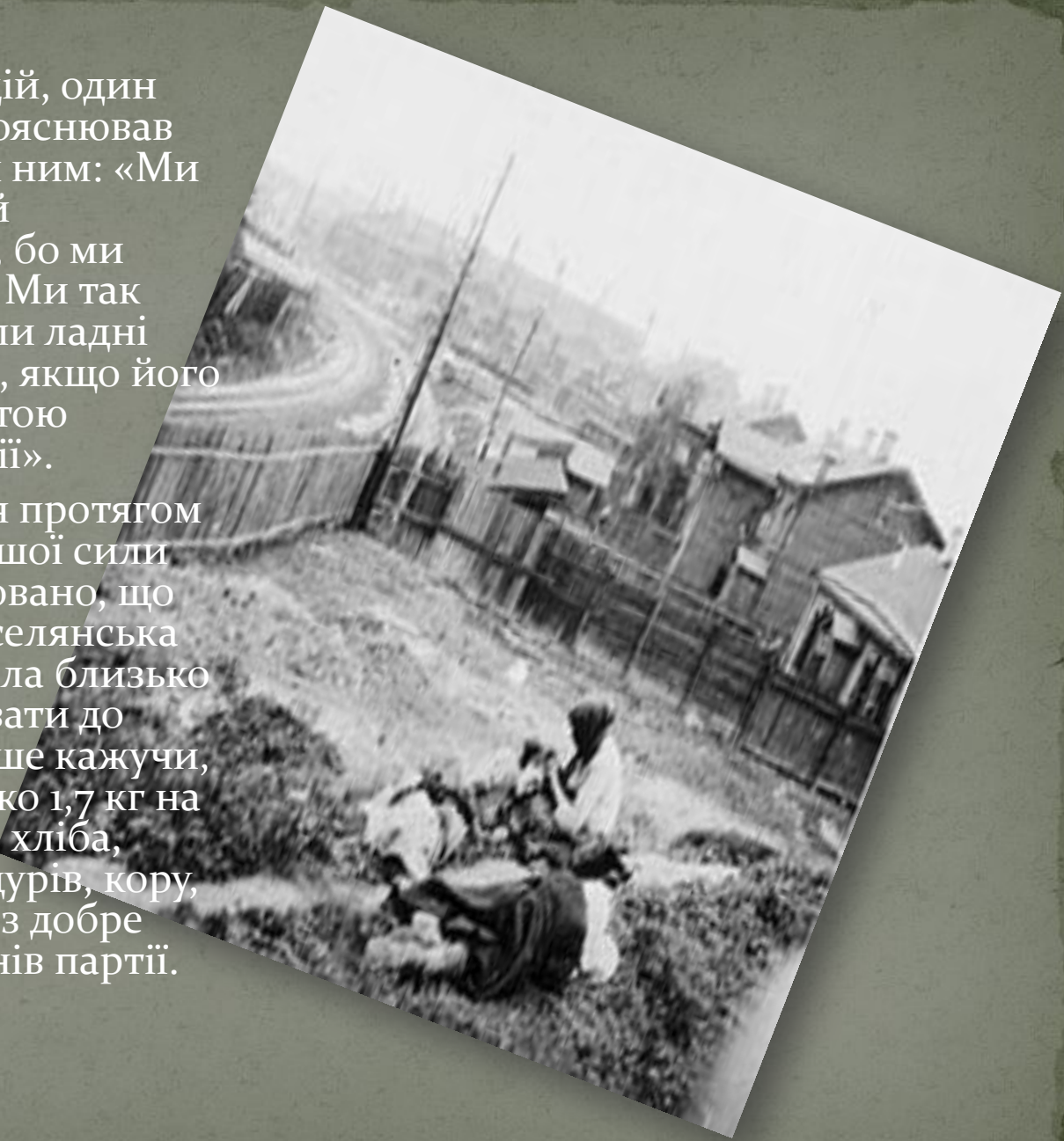
Сам Сталін заявляв: «Ніхто не може заперечити того, що загальний урожай зерна в 1932 р. перевищував 1931 р.» Як указують Р. Конквест і Б. Кравченко, врожай 1932 р. лише на 12% був меншим середнього показника 1926—1930 рр. Інакше кажучи, харчів не бракувало. Проте держава систематично конфісковувала більшу їх частину для власного вжитку. Ігноруючи заклики й попередження українських комуністів, Сталін підняв план заготівлі зерна у 1932 р. на 44 %.

Це рішення й та жорстокість, із якою режим виконував його накази, прирекли мільйони людей на смерть від голоду, який можна назвати не інакше як штучним. Про байдужість режиму до людських страждань, ціною яких здійснювалася його політика, свідчив ряд заходів, проведених у 1932 р.

В серпні партійні активісти отримали юридичне право конфіскації зерна в колгоспах, того ж місяця в дію було введено ганебний закон, що передбачав смертну кару за розкрадання «соціалістичної власності». За пом'якшуючих обставин такі «антидержавні злочини» каралися 10 роками виснажливої праці. Для того щоб не дати селянам кидати колгоспи у пошуках їжі, була впроваджена система внутрішніх паспортів. У листопаді Москва видала закон, що забороняв давати селянам колгоспне зерно, доки не буде виконано план державних заготівель. Під загальним керівництвом надзвичайної хлібозаготівельної комісії Молотова загони партійних активістів у пошуках зерна нищпорили в кожній хаті, зривали підлоги, залазили в колодязі. Навіть тим, хто вже пухнув з голоду, не дозволяли лишати собі зерно. Якщо ж виявлялося, що хтось не голодує, то його підозрювали у переховуванні зерна.

Повертаючись до цих подій, один партійний активіст так пояснював мотиви, що тоді керували ним: «Ми вірили, що Сталін мудрий керівник... Нас обманули, бо ми хотіли бути обманутими. Ми так вірили в комунізм, що були ладні піти на будь-який злочин, якщо його підмальовували хоч крихтою комуністичної фразеології».

Голод, який поширювався протягом 1932 р., набув найстрашнішої сили на початку 1933 р. Підраховано, що на початку року середня селянська родина з п'яти чоловік мала близько 80 кг зерна, щоб проіснувати до наступного врожаю. Інакше кажучи, кожний її член мав близько 1,7 кг на місяць. Залишившись без хліба, селяни їли котів, собак, щурів, кору, листя, навіть пили помий з добре забезпечених кухонь членів партії.

Мали місце численні випадки канібалізму. За словами одного радянського автора, «першими вмирили чоловіки. Потім діти. В останню чергу помирили жінки. Але перш ніж померти, люди часто божеволіли, втрачаючи своє людське єство».

Партійні активісти продовжували конфісковувати збіжжя, незважаючи на те, що з голоду вмирили цілі села. Один із них, Віктор Кравченко, згодом писав: «У бою люди гинуть швидко, вони борються, їх підтримує товариська солідарність і почуття обов'язку. Тут я бачив, як люди вмирають на самоті, поступово, вмирають страшною смертю, без усякої думки виправдати свою загибель самопожертвою в ім'я справи. Їх загнало в пастку і лишило там вмирати з голоду, кожного в своїй хаті, політичне рішення, ухвалене в далекій столиці за столами конференцій чи бенкетів. У цьому не було навіть втіхи чогось неминучого, що полегшило б страхіття. Наймоторошніше було дивитись на маленьких діток, висохлі, як у скелета, кінцівки яких звисали з роздутого живота. Голод стер з їхніх облич усі сліди дитинства, перетворивши їх на замордованих примар; і лише в очах ще лишився відблиск далекого дитинства».

Сталін та його поплічники, звичайно, дивилися на все інакше.

У 1933 р. помічник Сталіна в Україні Мендель Хатаєвич, що керував кампанією зернозаготівель, із гордістю заявляв: «Між селянами і нашою владою точиться жорстока боротьба. Це боротьба на смерть. Цей рік став випробуванням нашої сили і їхньої витривалості. Голод довів їм, хто тут господар. Він коштував мільйони життів, але колгоспна система існуватиме завжди. Ми виграли війну!» Відомо, наскільки малодостовірною є радянська статистика того часу (роздратований результатами перепису 1937 р., що виявив страхітливо високу смертність, Сталін наказав розстріляти керівників програми перепису).

Радянські архівні матеріали, що стосуються сталінської доби, залишаються в основному недоступними. Тому важко остаточно визначити кількість померлих з голоду. За підрахунками, що спираються на методи демографічної екстраполяції, число його жертв в Україні коливається в межах 3—6 млн чоловік. Одним із чинників, що допомагають пояснити цю ситуацію, було те, що згідно з першим п'ятирічним планом «Україна ... мала служити колосальною лабораторією випробування нових форм соціально-економічної та виробничо-технічної перебудови сільської економіки всього Радянського Союзу».

Кладовище в Харкові. Замерзлі трупи українських селян померлих з голоду. 1933 р.

Про значення України для радянських економістів-плановиків писалося в передовій статті «Правди» від 7 січня 1933 р. під заголовком «Україна — вирішальний фактор зернозаготівель». Відтак перед республікою ставилися непомірно великі вимоги. Як показав Всеволод Голубничий, Україна, забезпечуючи 27 % загальносоюзного врожаю зернових, проте, виконувала аж 38 % плану зернозаготівель. З огляду на тривалу традицію приватного землеволодіння українці чинили колективізації упертіший опір, ніж росіяни. Тому в Україні, як ніде, режим здійснював свою політику — з усіма її страхітливими наслідками — швидшими темпами, ніж в інших республіках.

Список використаної літератури

- <http://www.litopys.com.ua/encyclopedia/tempi-kolektiv-zats-/kolektyv/>
- http://pidruchniki.com/13500117/istoriya/kolektivizatsiya_silskogo_gospodarstva
- <http://www.history.vn.ua/book/history3/37.html>
- [https://www.google.com.ua/search?q=Колективізація+в+Україні+та+її+наслідки+\(1928-1933+pp.\)+фото&biw=1366&bih=599&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa](https://www.google.com.ua/search?q=Колективізація+в+Україні+та+її+наслідки+(1928-1933+pp.)+фото&biw=1366&bih=599&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa)